

Ο ΝΙΤΣΕ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Friedrich Nietzsche, *Ανθρώπινο, πάρα πολύ ανθρώπινο*,

εισαγ. Peter Pütz, μετ. Ζήσης Σαρίκας (Πανοπτικόν: Θεσσαλονίκη 2011)

ΟΤΑΝ ΕΝΑΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ κι ένας μεταφραστής με βαθιά ιδιοσυγκρασιακή συγγένεια διασταυρώνονται, όταν μάλιστα και οι δύο τυχαίνει να βρίσκονται σε μία στιγμή ασυνήθιστης όρεξης κι εξαιρετικού πνευματικού σφρίγους, το αποτέλεσμα είναι παραπάνω από ευτυχές. Η συνάντηση του Ζήση Σαρίκα με τον Νίτσε —του οποίου τα Άπαντα κυκλοφορούν κανονικά πλέον από τις εκδόσεις Πανοπτικόν στη συστηματικότερη έως τώρα έκδοση του γερμανού στοχαστή στην Ελλάδα— δεν είναι τυχαία: και ειδικά σε ό,τι αφορά τούτο το βιβλίο, που επίσης μεταφράζεται για πρώτη φορά ολόκληρο στα ελληνικά, είναι πρόδηλο ότι ο μεταφραστής, υποκινημένος από το σπινθηρίζον πνεύμα που διαπερνά απ' αρχής έως τέλους τις κάπου 700 σελίδες του, ενός Νίτσε που βρίσκεται στην ακμή της ηλικίας και των πνευματικών του δυνάμεων πριν ακόμη καταβληθούν από την επερχόμενη αρρώστια, βρέθηκε σε μία από τις καλύτερες στιγμές του.

Οι δύο ενότητες του *Ανθρώπινο, πάρα πολύ ανθρώπινο* γράφτηκαν την περίοδο 1878-80.

Εγκαινιάζουν τη δεύτερη περίοδο του Νίτσε, μετά τη *Γέννηση της τραγωδίας* (1872) και τους *Παράκαιρους στοχασμούς* (1873-76), έργα νεανικά και υπό την επίδραση ακόμα των «δασκάλων» Σοπενχάουερ και Βάγκνερ, όπου ο μεγαλόπνοος οραματισμός μοιάζει να δίνει τη θέση του σ' ένα πιο αποστασιοποιημένο, ειρωνικό και αυτοειρωνικό, κριτικό πνεύμα. Υιοθετώντας τη φόρμα του σύντομου αφορισμού, εμπνευσμένου από το ύφος των γάλλων μοραλιστών που πιο πολύ θαύμαζε, του Λαμπρυγιέρ και του Λαροσφουκά, ο Νίτσε πετυχαίνει εδώ μια ιδεώδη συμπύκνωση της σκέψης που συστέλλει την ίδια τη δοκιμαϊκή γραφή στην ακαριαία αιχμή της. Δεν είναι μόνο η γονιμότητα των ιδεών που εντυπωσιάζει, ιδεών που συχνότατα αναβλύζουν από τις παύσεις του λόγου, η βαθύτητα ενοράσεων οι οποίες πίσω από το παραδοξολογικό πρώτο ξένισμα επιβάλλονται αφοπλιστικά στο πνεύμα, αλλά και η ρητορική δεξιοτεχνία που ανάγει αυτά τα σπαράγματα σε άφθαρτα αριστουργήματα ύφους. Ο καθ. Pütz σχολιάζει έτσι αυτό το ύφος στην εισαγωγή του: «Εκφράζεται η άποψη ότι ο συγγραφέας αφορισμών έχει περιορισμένες ικανότητες, δηλαδή ότι δεν κατορθώνει να δημιουργεί παρά μόνο με βραχείες μορφές, ή ότι οι εποχές που ευνοούν τον αφορισμό είναι γενικά ταραγμένες και μεταβατικές. Αν όμως αφήσουμε κατά μέρος το ότι κάθε εποχή είναι στην πραγματικότητα ταραγμένη και μεταβατική, είναι δυνατό να δούμε μια ορισμένη συγγένεια ανάμεσα στην άνθιση του αφορισμού και ορισμένες ιστορικές περιόδους που θεωρούν ότι καθήκον τους είναι λιγότερο η διαίωσιση και η συνθετική επανάληψη του ήδη γνωστού και περισσότερο η ρήξη με το παρελθόν και η ριζική ανανέωση. Όταν αναπτύσσεται ο σκεπτικισμός απέναντι στις κοινώς αποδεκτές αλήθειες και τις κατεστημένες νόρμες, η επίθεση ενάντια στα συστήματα δεν καταφεύγει στη βοήθεια αντισυστημάτων, αλλά αφορισμών, αυτών των αιχηρών όπλων που οφείλουν να χτυπήσουν τον αντίπαλο σε καίρια σημεία και να τον τρυπήσουν [...] Αυτόν τον αφοριστικό, δηλαδή διηνεκώς πειραματικό, τρόπο αναζήτησης της αλήθειας δεν τον επιβάλλει η αδυναμία του συγγραφέα ή η στειρότητα μιας εποχής, αλλά ο προβληματικός χαρακτήρας του ίδιου τού αντικειμένου της γνώσης. Όταν η πίστη στην Αποκάλυψη και στις αρχές της κλασικής μεταφυσικής δεν μπορούν πια να χρησιμεύσουν σαν υπόστρωμα σε μια θεολογική σύνοψη ή σε ένα φιλοσοφικό σύστημα, οι γνώσεις γίνονται αποσπασματικές και κατακερματίζονται. Η διαδικασία αυτή είναι αντιληπτή ως χειραφέτηση της υποκειμενικότητας» (σελ. 16, 18).

Ο Νίτσε προβαίνει εδώ, για ν' ακριβολογούμε, σαν μια *εξεγερμένη υποκειμενικότητα*: μιλάει εκ μέρους μιας φαντασιώδους κοινότητας των «ελεύθερων πνευμάτων», προείκασμα μιας

ανθρωπότητας η οποία μένει να γεννηθεί (το πρόπλασμα του Υπερανθρώπου;) και, ταυτόχρονα, ένδειξη του ιδιότυπου, τραυματισμένου ανθρωπισμού του – μιας τρυφερότητας, ακόμα, που υποβάλλεται επίσης περιστασιακά σε έξοχα λυρικά ξεσπάσματα (π.χ. *Et in Arcadia Ego*, σελ. 681). Η άρθρωση των εννέα θεματικών ενοτήτων μοιάζει να παρωδεί τις παραδοσιακές φιλοσοφικές κατηγοριοποιήσεις (μεταφυσική, ηθική, αισθητική, ψυχολογία, κοινωνιολογία, πολιτική, κοκ.) και το απομυθοποιητικό του πάθος, συνοδευόμενο από μια δαιμονική ψυχολογική διειδυτικότητα, περιστρέφεται γύρω από δύο μεγάλους πολεμικούς άξονες: την ιστορικότητα όλων των αληθειών («Η έλλειψη ιστορικής αίσθησης είναι το κληρονομικό ελάττωμα όλων των φιλοσόφων» [σελ. 40]) και τα ψυχολογικά θεμέλια κάθε ηθικής, την αυταπάτη δηλαδή της λεγόμενης ελεύθερης βούλησης («Το κοινωνικό ένστικτο ξεφυτρώνει μέσ' από την ευχαρίστηση» [σελ. 110]· «Το να είσαι ηθικός σημαίνει ότι υπακούς σ' έναν θεμελιωμένο από παλιά νόμο ή παράδοση. Το αν υποτάσσεται κανείς σ' αυτόν με κόπο ή πρόθυμα δεν έχει σημασία: αρκεί που υποτάσσεται [...] Οι άνθρωποι δεν ξέρουν ότι ο ίδιος βαθμός ευημερίας μπορεί να υπάρχει και με άλλα ήθη» [σελ. 107, 109]). Οι παρατηρήσεις του για το κράτος, το χρήμα, την εργασία, ιδίως στις τελευταίες ενότητες («Η πολυτέλεια βάζει συνεχώς φόρο στους απλούς ανθρώπους που πρέπει να κάνουν δίχως αυτήν» [σελ. 655]· «Μιλώ για τη δημοκρατία σαν κάτι που δεν έχει έρθει ακόμα» [σελ. 680]), ή για την εκπαίδευση («Ως στοχαστής θα έπρεπε να μιλά κανείς μόνο για αυτοεκπαίδευση» [σελ. 662]), δείχνουν ανάγλυφα εναντίον ποιου πράγματος εξεγείρεται: και αυτό μόνο ένας ορισμένος κομφορμισμός του εικοστού αιώνα είναι ικανός να το εκλάβει ως απλό, κατά το κοινώς λεγόμενο, αξιακό σχετικισμό.

Φώτης Τερζάκης, 15-7-2011, Βιβλιοθήκη της Ελευθεροτυπίας